

Lengyel Zsolt

A szóasszociációs vizsgálatok újabb eredményei

1. Előzmények – folytatás

1.1. Tanulmányunk egynyelvű, magyar szóasszociációs vizsgálatok könyv alakban publikált eredményeire fókuszál, olyan adatbázisokra, melyeket a kortárs vagy az utókor többféleképpen, akár másodlagos adatelemzés formájában is hasznosíthat. Ide soroljuk Cser János (1939), Balló Larissza (1983), Jagusztinné Újvári Klára (1985), Lengyel Zsolt (2008; 2010) munkáit. Nem foglalkozik e tanulmány – minden értékük ellenére – azokkal a szóasszociációs vizsgálatokkal, melyek nem közlik adatbázisukat (Gósy–Kovács 1999), illetve melyek nem egynyelvű magyar alanyok köréből merítik anyagukat (Navracsics 2007).

1.2. Az adatbázisok meglétét azért tartjuk jelentős szempontnak, mert kiváló egybevetési lehetőségeket biztosítanak. Fény derülhet részben pszicholingvisztikai kérdésekre (ezekről majd később), mikro- vagy mezoszintű szociolingvisztikai változásokra, elmozdulásokra (majd erről is l. alább). Fontos az életkori azonosság is: a fentebb idézett adatbázisok 10–14, illetve 18–26 évesek anyagait tartalmazzák. Nincs azonosság a kísérletbe bevont résztvevők számát illetően (van néhány száz, és van legalább 1000 főre kiterjedő), de ez nem teszi lehetetlenné a szóban forgó egybevető vizsgálatokat.

2. A mentális lexikon (agyi szótár) kutatása

Ma még nem kellően tisztázott a mentális lexikon fogalma. Számunkra az egyén által birtokolt, de az adott beszédközösségben érvényesülő szabályoknak engedelmeskedő, részben a szókincs tárolására, részben bizonyos műveletek elvégzésére szolgáló mechanizmus. Az vitán felül áll, hogy nagy mennyiségű adatot (szót, lexémát stb.) tartalmaz. Az egyéni szókincs mennyiségét firtató modern kutatások legalább néhány tízezerre teszik egy beszédközösség tagja által birtokolt „szavak” mennyiségét. Ugyancsak kísérletesen igazolt, hogy e nagy mennyiségű anyagon igen gyors lexikai műveletek elvégzésére vagyunk képesek, legyen szó akár beszédértésről, akár -produkciónról. A mentális lexikon tehát valamilyen módon rendezett.

A rendezettség mikéntje további vizsgálatok tárgya. Azt tudjuk, hogy bizonyos paraméterek (életkor, nem, szakma/műveltség) fontos befolyásoló tényezők (ezekről bővebben l. Aitchison 1994).

2.1. A 20. század végén, a 21. század elején néhány ponton radikális változások játszódtak le a szóasszociációs kutatásokban. Ezek közül csak a legfontosabbakat említjük meg. Mindenekelőtt a tömegességet kell kiemelni: napjaink szóasszociációs vizsgálatai legalább 1000 főtől vett mintát tartanak elfogadhatónak. Nem csak teret nyert, hanem – ilyen vagy olyan formában – kötelezővé vált a hálószelelélet érvényesítése (a magyar szakirodalomban olykor „pókháló” elnevezéssel szerepel e követelmény). A hálószelelélet – legegyszerűbb formában – azt jelenti, hogy az adatbázisokban nem pusztán egy adott hívó- és egy válaszsó viszonya a vizsgálat tárgya. A hálószeleléletnek (is) köszönhető, hogy szűknek bizonyult a szavak közötti kapcsolat leírására a pusztán grammatikai, szemantikai, olykor fonetikai/fonológiai keret.

2.2. A hívósó és a válaszsó közötti viszonyt a korábbi magyar munkák kizárólag rendszernyelvészeti (grammatikai, szemantikai, fonetikai/fonológiai) terminusokban igyekeztek leírni. Az esetek túlnyomó többségében ennek nem is igen látszott semmi akadály. A mintavétel tömegesebbé válása azonban arra derít fényt, hogy a rendszernyelvészeti jellemzés csak szükséges, de nem elegendő. Kijelentésünket az alábbi alpontban erősítjük meg (empirikus adatainkat Lengyel 2008, illetve Lengyel 2010 munkákból kölcsönözzük; a hívószavakat álló nagybetűvel, a válaszsavakat dőlt szedéssel adjuk meg).

3. *A nyelv adattároló, hagyományörző funkciója*

3.1. A nyelv – lingvisztikai közhely – sokféle funkcióval rendelkezik. A funkciók egy része a nyelv mint rendszerben ölt alakot (rendszernyelvészet), más funkciók a nyelv mint használat (használatnyelvészet) formát nyeri. A kétféle forma bár számtalan szálon függ össze, mégis viszonylagos autonómiát élvez. Az egyik nyelvi funkció a sok közül az alcímben jelzett adattároló, hagyományörző. A rokonságnevek rendszere különbségeket mutathat fel a különböző beszédközösségekben. Külön lexikai elem szolgálhat a férj anyja, illetve a feleség anyja megnevezésére, a mai magyar nyelv ezekre egy lexémát használ (*anyós*). Külön szó jelölheti a *fiútestvért* és a *lánytestvért* (miközben maga a *testvér* hiányozhat az adott közösség szótárából). E megkülönböztetések kimerítő módon nem írhatók le rendszernyelvészeti terminusokban, általában nyelven kívüli, az adott beszédközösség számára fontos társadalmi okok

szolgálnak magyarázatoként. A nyelvnek ezen adattároló, hagyományörző funkcióját tárják fel – szóasszociációs vizsgálatok révén – a 3.2. és a 3.3. alpontok.

3.2. Mind a 10–14, mind a 18–26 évesek körében a HEGY hívószóra tömegesen érkezett: *magas, völgy, meredek, hogy, meggy* stb. válasz, melyek semmiféle nehézséget nem támasztanak a kapcsolat rendszernyelvészeti szempontú magyarázatával szemben (a *hogy, meggy* válaszokat a nyelvi manifesztáció provokálja: a válaszadást mindkét korcsoport írásban oldotta meg). Azonban a *Mátra, Himalája* stb. válaszok kétségessé teszik, hogy a szóban forgó kapcsolat tartalmát kimeríti-e a csak rendszernyelvészeti magyarázat. Még erősebbek a kételyek a HEGY – *Mohamed* esetében. A rendszernyelvészeti magyarázat nem elegendő, használatnyelvészeti tartalom teszi érthetővé (és elfogadhatóvá) e kapcsolat létrejöttét.

A HEGY hívószó esetében természetesnek tartjuk, hogy *Mátra, Himalája, Mohamed* stb. típusú válaszokat is provokál. De kiderül, hogy használatnyelvészeti terminusokban értelmezhető válaszszó bármely hívószóra születhet. Példaként az első öt hívószót idézzük ide, melyek „ránézésre” neutrálisak a szóban forgó szempontot illetően, ennek ellenére ők is provokálnak *Mohamed*-re emlékeztető válaszokat.

ABLAK – *Koncz Zsuzsa, Poe,*

AD – *Karácsony, Krisztus,*

ALAK – *Béres Alexandra,*

ÁLLNI – *Himnusz,*

ÁLOM – *Freud, Ámor, Csongor és Tünde, Emese, Hawaii, Krúdy, Ádám*

Tehát – ismételjük – bármely hívószó kapcsán előfordulhat olyan válasz, mely teljes és kimerítő indokául használatnyelvészeti magyarázat szolgál. Ily módon azt kell gondolnunk, hogy mentális lexikonunk bármely (de bizonyára igen számos) eleme (szava, lexémája) nemcsak rendszernyelvészeti alapon kapcsolódik más lexikonbeli elemhez (szóhoz, lexémához), hanem használatnyelvészeti alapon is.

3.3. A használatnyelvészeti terminusokban (is) leírható kapcsolatok közül a (magyar és világ-) történelem; a hétköznapi kultúra; hitélet, mitológia, ünnepek; politika; ismert emberek témakörökhöz tartozóakat soroljuk fel (ennél több terület is van). A területekhez tartozó szavaknál nem adjuk meg, hogy mely hívószavakra születtek (mert mint fentebb kiderült: bármely hívószónál megjelenhetnek).

A felsorolás először a 10–14 évesek idevonható válaszait adja meg, majd a 18–24 évesekét, végül a közös elemeket. A felsorolás egyszerű alfabetikus rendet követ. Itt különösebb tanulságok megfogalmazásáról, bár csábító, lemondunk. (Valamennyi adatot a gyerekek által írott formában adunk meg.)

Történelem

Magyar

10–14 évesek: 1526, 1848, 1920, 1989, 1989.06.23, áprilisi törvény, Aranybulla/1222, Árpád vezér, Bem, Bocskai, Deák, Dobó István, Felszabadulás, Fráter György, Hunor, II. László, Klapka György, Kossuth, Mohácsi csata, Rákóczi, Ságvári, Szent István, Táncsics, Vajk

18–24 évesek: Augusztus 20., Honfoglalás, hungarista, Kinizsi, március 15., Nagy Imre, ötéves terv, pufajka, Trianon

Közös: 12 pont, Batthyány, Dózsa György, Mátyás király, termelő szövetkezet, Toldi Miklós, Zrínyi Miklós

Világtörténelem

10–14 évesek: 19. sz., 1939–1945, Antant, bolsevik, D-Day, Hadriánusz, Hammurabi, Homo Ludens, I. világháború, II. Ramszesz, J. F. Kennedy, Julius Caesar, Kalasnyikov, Marcus Aurelius, Medal of Honor, Mondri, Nero, Raszputyin, Sába, XX. század

18–24 évesek: 1914, Air Force, AK-automata kalasnyikov, Bismarck, francia forradalom, IRA, KGST, kommunizmus, Marseilles, Marx, Nagy Sándor, szocializmus, Szulejmán

Közös: Hitler, homo sapiens, II. világháború, Lenin, Oroszlánszívű Richárd, Robin Hood, Sztálin, Titanic, vörös csillag

Hétköznapi kultúra

10–14 évesek: Ariel, bon-bon, cartedor, Cora, corn-flakes, Danone habjoghurt, Diego, Duna Plaza, Elektro Pont, G-pont, Győri Édes, Heineken, Henkel, Ice Tea, Jaguár, kalinka, Kékkúti ásványvíz, Kokkolínó, Lamisil (kenőcs), Lampre, MÁV, mercedesz, Nokia 3310, Nokia logója, NYIK, OBI, OTDK, Pannon Sütő Kft., peep-show, Penny Market, Persil, Peugeot, Playstation 2, Pláza, Pólus Center, Popcorn, Porki, porse, P-pont, Praktika, PROFI, RedBull, Skoda, Spar, Sport szelet, Subaru, Tesco, tonik, Venis oxi action, VIVA, Vok, wap, Windows/Windows XP, Zimmer frei

18–24 évesek: anonim alkoholisták, ápisz, Büntető T. K., Centrum, DC, DM, Fiat, info-pont, iwiw, Kawasaki, KRESZ, MIR, öregek otthona, pick szalámi, piros arany, Shanti, supergames.hu, Suzuki, szputnyik, SZTK, TB, T-Pont, ufo, Volán, Vöröskereszt, Yamaha, zsiguli

Közös: Auchan, BKV, CBA, lada, Leo, McDonalds, erős Pista, trabant

Hitélet, mitológia, ünnepek

10–14 évesek: Euréka, Luther, Mózes, Neptunusz, St. Hubertus, Szent György, Szentháromság szobor

18–24 évesek: Achilles, Ádám, Amor, az agy éve, bencés, Buddha, dzsámi, Egyház, Emese, ferences, Góg, Gyümölcsoltó Boldogasszony, halloween, Hephaisztos, Hermész, Jézuska, Káin, Krisztus, Lucifer, magvető példabeszéd, Magyarok

Nagyasszonya, miatyánk, Mohamed, Pilátus, piros tojás, sabbath, Sátán, sóbálvány, Szent Ferenc, Teréz anya, valentin nap, vízöntő, Zeusz

Közös: *Biblia, Góliát, Herkules, Húsvét, Isten, Jézus, Karácsony, Mikulás, Nőnap, Pünkösöd, Sámson, szilveszter, Télapó*

Politika

10–14 évesek: *bin Laden, Fidesz, Medgyesi P., MIÉP, NATO, Szabad Demokraták Szövetsége*

18–24 évesek: *Gyurcsány, Jobbik, Katona Kálmán, népfelség elve, országalma, parlament, szabad kőműves*

Közös: *Európai Unió, Green Peace, MSZP, Orbán Viktor, Putyin*

Ismert emberek

10–14 évesek: *Ambrus Attila, Arkhimédész, Armstrong, Dr. Csernus, Farkas Bertalan, Pascal, Wiszkis*

18–24 évesek: *Amstrong, Csernus, Darwin, Descartes, Einstein, Freud, H. Hesse, Newton, Pithagoras*

4. Lexikai kapcsolatok, hálók, kisvilágok

4.1. A szóasszociációs kapcsolatok vizsgálatának újabb trendjei szakítanak azzal a hagyománnyal (is), hogy a hívó- és válaszszavakat egyszerű listaként kezelje. Szakít azzal is, hogy csak az első leggyakoribb válaszszó vizsgálatára alapozva hozzon ítéleteket, ezen belül természetesen azzal is, hogy a ritkább (pl. csak egyszeres gyakoriságú válaszszavakat valamilyen véletlennek tulajdonítsa). Egy adott hívószóra adott valamennyi (vagy majdnem valamennyi) válaszszó figyelembevételével új perspektívákat nyithat. A 10–14 évesek (Lengyel 2008) köréből hozunk példát az ÉDES és a KESERŰ szavakra adott első 5 leggyakoribb válasz idézésével. Az ÉDES esetében ez 903 válaszadót jelent (az összes válaszadó száma 1039); a KESERŰ esetében 952 (az összes válaszadó száma 1078). Az 1. és 3. oszlop a válaszadók számát jelöli, a 2. és 4. oszlop a válaszokat tartalmazza (az ÉDES hívószóra 195-en adják a *cukor* választ stb.; az X azt jelenti, hogy nincs válasz).

	ÉDES (N=1039)		KESERŰ (N=1078)
195	<i>cukor</i>	305	<i>édes</i>
176	<i>keserű</i>	134	<i>savanyú</i>
143	<i>savanyú</i>	82	<i>citrom</i>
106	<i>csoki</i>	72	<i>rossz</i>
60	<i>méz</i>	63	<i>gyógyszer</i>
25	<i>finom</i>	59	X

21	<i>sütemény</i>	33	<i>méz</i>
21	<i>X</i>	32	<i>cukor</i>
18	<i>sós</i>	23	<i>íz</i>
16	<i>eper</i>	17	<i>étel</i>
16	<i>gyümölcs</i>	13	<i>grapefruit</i>
14	<i>aranyos</i>	12	<i>tonik</i>
11	<i>torta</i>	11	<i>szomorú</i>
9	<i>alma</i>	10	<i>sós</i>
9	<i>íz</i>	10	<i>étsoki</i>
8	<i>kedves</i>	9	<i>élet</i>
7	<i>anya</i>	8	<i>káv</i>
6	<i>édesség</i>	8	<i>uborka</i>
6	<i>élet</i>	8	<i>rossz ízű</i>
6	<i>fagyi</i>	7	<i>meggy</i>
5	<i>édeskés</i>	7	<i>só</i>
5	<i>kettes</i>	7	<i>szőlő</i>
5	<i>csók</i>	6	<i>finom</i>
5	<i>keksz</i>	6	<i>gyümölcs</i>
5	<i>lány</i>	5	<i>nyelv</i>
5	<i>krémes</i>	5	<i>ízetlen</i>

4.1.1. Jól látható a táblázat alapján, hogy a lexikai jelentésükben perceptuális evidenciákra támaszkodó válaszok (*cukor, csoki, méz, eper* stb., illetve *citrom, gyógyszer* stb.) előnyt élveznek, ezek a leggyakoribbak. A gyakoriság szerinti második vonalhoz azok a szavak tartoznak, melyek valamilyen általánosítást fejeznek ki (*sütemény, gyümölcs, torta íz* stb.; illetve *rossz, íz, étel* stb.). A sort a társadalmi konszenzust, szociokulturális sajátosságot kifejező szavak zárják (*aranyos, kedves, anya, élet, csók, kettes* stb.; illetve *szomorú, ember* stb.). Ezek a vizsgálatok a kognitív nyelvészet területére vezetnek. További vizsgálatra serkentő kérdés (természetesen ahol ez a kérdés feltehető): a „perceptuális evidencia – általánosítás – konszenzus/szociokulturális” tengely valamennyi korosztály esetében működő szervező elve-e a lexikai jelentésstruktúrának?

4.1.2. Jól látható a táblázat adatai alapján, hogy az antonim jelentést kifejező párok tagjai között nincs teljes kölcsönösség: az ÉDES hívószóra 176 fő adja a *keserű* választ, a KESERŰ szóra viszont 305 fő az *édes* választ (e jelenséget sem követjük tovább a kognitív nyelvészetben belül).

4.2. Hálók, kisvilágok (irányított és súlyozott gráfok)

Az hogy, a szavak között grammatikai, szemantikai, kapcsolatok vannak, jól ismert, az viszont kevésbé, hogy e kapcsolatokat szociálpszichológiai tények befo-

lyásolják. A befolyásolás különösen jól kitűnik azoknak a szavaknak az esetében, melyek kölcsönösen részei egy és ugyanazon kisvilágnak. Példaként álljanak itt az ANYA és az APA hívószavakra adott válaszcikkek.

4.2.1. Az ANYA hívószóra 696 főnévi szófajú válaszcikkek születtek, az APA hívószóra 658. A különbség nem túl jelentős, a kvalitatív elemzést a főnévi válaszcikkek esetében – e tanulmányban – félretesszük.

4.2.2. Igei válaszcikkek: megoszlása jóval aránytalanabb. Az ANYA hívószóra 29 igei válaszcikkek érkeztek: *szerelem* (12), *szül* (2) *főz* (2), *etel*, *imád*, *ír*, *megért*, *megy*, *mos*, *mosogat*, *nyaral*, *olvas*, *óv*, *segít*, *sír*, *utál*. Az APA hívószóra mindössze 7: *alszik* (2), *szerelem* (2), *dolgozik*, *eszik*, *gondoz*. Két dolog szembeszökő: egyfelől a válaszcikkek 10–14 évesek jóval differenciáltabb mentális képpel rendelkeznek a lehetséges „anyai” cselekvésekről, másfelől az „anyai” és az „apai” cselekvések között nincs átfedés, azonosság.

4.2.3. A melléknévi válaszcikkek mennyiségileg nem mutatnak fel különbséget; az ANYA 44, az APA 45 melléknévet provokál.

ANYA	APA
7 <i>jó</i>	10 <i>kedves</i>
5 <i>kedves</i>	6 <i>nagy</i>
2 <i>aranyos</i>	3 <i>jó</i>
2 <i>boldog</i>	3 <i>magas</i>
2 <i>egyetlen</i>	3 <i>okos</i>
2 <i>gondoskodó</i>	3 <i>szép</i>
2 <i>kereszt</i>	2 <i>aranyos</i>
2 <i>szerető</i>	2 <i>jószívű</i>
2 <i>szép</i>	2 <i>rendes</i>
1 <i>barna</i>	2 <i>szigorú</i>
1 <i>életadó</i>	1 <i>alacsony</i>
1 <i>fontos</i>	1 <i>gondos</i>
1 <i>gondolkodó</i>	1 <i>kövér</i>
1 <i>gondos</i>	1 <i>lanka</i>
1 <i>kedvenc</i>	1 <i>mogorva</i>
1 <i>megbocsájtó</i>	1 <i>mostoha</i>
1 <i>megértő</i>	1 <i>rossz</i>
1 <i>okos</i>	1 <i>segítőkéz</i>
1 <i>óvó</i>	1 <i>szerető</i>

1	<i>piros</i>
1	<i>rendmániás</i>
1	<i>rossz</i>
1	<i>szépséges</i>
1	<i>szomorú</i>
1	<i>ügyes</i>
1	<i>vigyázó</i>
1	<i>vörös</i>

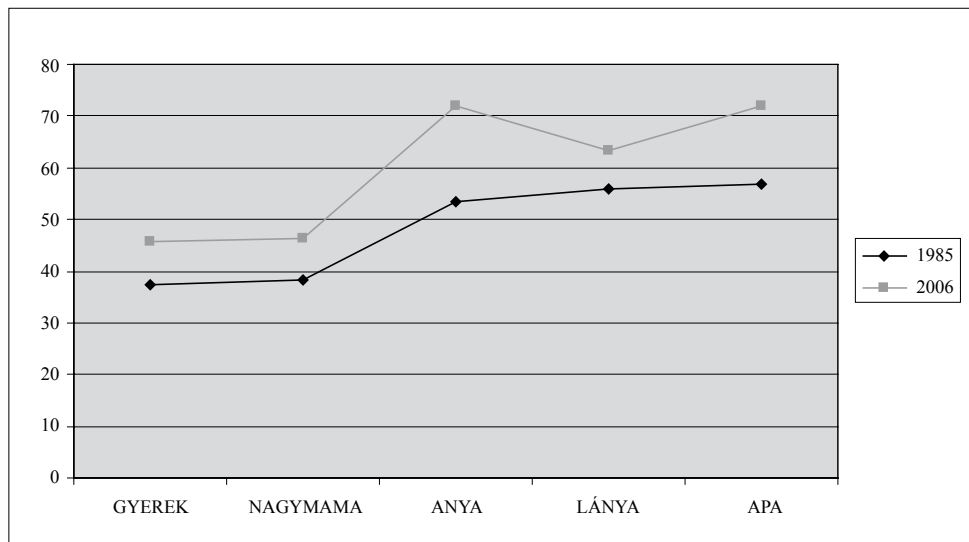
A minőségi elemzés azonban érdekes jelenségeket emel ki.

- A számszerű (gyakorlatilag) azonosság mögött jól kitapintható a példány–egyed különbség: az ANYA 27, az APA 19 különböző melléknevet provokál (ilyen különbség volt megfigyelhető az igék esetében is). Ez azt jelenti, hogy nem csak a cselekvések, de a minősítések tekintetében is differenciáltabb az anyakép?
- Vannak közös, túlnyomóan pozitív minősítések (*jó, kedves, aranyos, szerető, szép, gondos, okos, rossz*), ami azért feltűnő, mert a cselekvések azonossága, közössége nem volt jellemző.
- Némi aszimmetria jelentkezik: az APA inkább külső (*magas – alacsony* stb.), az ANYA inkább belső jegyeket (*megbocsájtó, megértő* stb.) kap.

5. Egységesülés: időfaktor

A különböző időpontokban gyűjtött adatbázisok egybevetéseket tesznek lehetővé. Az angol nyelvi anyag – közel 100 éves múlttal a szóasszociációs vizsgálatok terén – sokféle egybevető vizsgálati lehetőséget kínál. Ízelítőül álljon itt a TABLE hívószó. Leggyakoribb válasz a *chair*: 1910-ben a válaszadók 26,7%-a, 1928-ban 33,8%-a, 1954-ben már 84,0%-a adja ezt a választ (idézi Taylor 1990, 171). Az azonos választ adók száma tehát 40 év alatt megháromszorozódik. (E változást médiahatásokkal magyarázzák, és természetesen más szavak esetében is megfigyelhető volt.)

5.1. A magyar kutatók rendelkezésére az 1.1. alpontban idézett munkák állnak, melyek 30–60 évnyi perspektívát jelentenek. Ezek szóanyagából a CSALÁD kisvilághoz tartozó ANYA, APA, GYEREK, LÁNYA, NAGYMAMA hívószavakra adott hat leggyakoribb válasz százalékos összegének változásait vizsgáljuk a 10–14 évesek körében (Jagusztinné 1985; Lengyel 2008). (A GYEREK hívószó első hat leggyakoribb válaszáinak összege 1985-ben valamivel 40% alatt marad, 2006-ban {2008-ban lett publikálva} majdnem 50%-ot ér el stb.)

A diagramm tanulságaiból két mozzanatot emelünk ki:

- 10–14 évesek körében az ANYA, APA kiemelt jelentőségű: mindkét időpontban az e hívószavakra adott első hat válaszszó százalékos értékének összege a legmagasabb. E két szó vált ki legegységesebb verbális reakciót.
- Az 5. alpontban említett „egységesebb” (TABLE – chair) itt is érvényesül, és további vizsgálatokra serkent. A diagram szerint a 2006-os adatok minden egyes hívószó esetében magasabb értéket képviselnek, mint az 1985-ösök.

5.2. A fenti változás meglétének elismerése mellett, bizonyos pontokon azonban nem vártunk változást. E „változatlanságot” kognitív motívumok támogatják. Példáinkat a színnevek köréből merítjük. A látásfiziológiai megalapozottságú, színneveket jelölő hívószavakra adott válaszok esetében nem számítunk változásra, különösen nem azokban az esetekben, melyekben a kiváltott asszociátum inherens jegyet lexikalizál (az egybevetés ebben az esetben is a 10–14 évesek körében történik).

	1985	%	2006	%	ZÖLD	1985	%	2006	%
KÉK	<i>szín</i>	26,19	<i>ég</i>	26,24	<i>fű</i>	24,11	<i>fű</i>	32,68	
	<i>ég</i>	15,33	<i>szín</i>	16,63	<i>szín</i>	20,25	<i>szín</i>	15,09	
	<i>zöld</i>	8,94	<i>piros</i>	9,7	<i>kék</i>	9,64	<i>kék</i>	6,48	
	<i>fény</i>	5,11	<i>zöld</i>	8,22	<i>levél</i>	4,18	<i>alma</i>	4,25	
	<i>piros</i>	5,11	<i>szem</i>	3,69	<i>fehér</i>	3,21	<i>fa</i>	2,5	
	<i>szép</i>	2,87	<i>tenger</i>	3,23	<i>piros</i>	2,89	<i>sárga</i>	2,4	
		63,55		67,71		64,28		63,4	

FEKETE	<i>sötét</i>	24,43	<i>fehér</i>	38,73	PIROS	<i>szín</i>	18,95	<i>szín</i>	26,35
	<i>fehér</i>	18,64	<i>szín</i>	9,93		<i>vér</i>	9,8	<i>kék</i>	12,81
	<i>gyász</i>	7,07	<i>sötét</i>	6,43		<i>kék</i>	7,84	<i>alma</i>	8,2
	<i>szín</i>	6,75	<i>gyász</i>	4,5		<i>zöld</i>	6,86	<i>vér</i>	5,99
	<i>csúnya</i>	2,89	<i>halál</i>	4,23		<i>alma</i>	6,53	<i>zöld</i>	3,77
	<i>korom</i>	2,25	<i>sötétség</i>	2,29		<i>szív</i>	3,92	<i>sárga</i>	3,5
	<i>(piros)</i>	2,25					53,9		60,62
		62,03		66,11					
FEHÉR	<i>fekete</i>	18,09	<i>fekete</i>	36,32	SÁRGA	<i>szín</i>	15,03	<i>szín</i>	17,92
	<i>hó-</i>	16,19	<i>szín</i>	15,1		<i>kék</i>	5,55	<i>Nap</i>	12,38
	<i>világos</i>	9,84	<i>hó</i>	6,48		<i>piros</i>	5,55	<i>irigység</i>	6,46
	<i>szín</i>	7,93	<i>házfal</i>	2,22		<i>citrom</i>	4,57	<i>citrom</i>	4,89
	<i>tiszta</i>	2,59	<i>X</i>	2,13		<i>Nap</i>	4,57	<i>irigy</i>	4,71
	<i>piros</i>	1,9	<i>lap</i>	2,03		<i>irigység</i>	3,92	<i>kék</i>	4,71
		56,54		64,28			39,19		51,07

A fenti táblázat fontosabb tanulságai:

- A KÉK hívószó mindkét időpontban (1985; 2006) magas százalékos értékben mozgósítja az *ég* válaszszót (inherens jegy), a színnevek közül mindkét időpontban csak a *zöld* és a *piros* színneveket aktiválja (aminek látásfiziológiai okai vannak).
- A társadalmi konszenzuson, a szociokulturális sajátosságokon alapuló kapcsolatok is állandóságot mutatnak (FEKETE – *gyász*, SÁRGA – *irigység* stb.)
- Változás két tekintetben mutatkozik:
 - A KÉK első hat leggyakoribb válaszainak összege 1985-ben 63,55%, 2006-ban 67,71%. Nincs ez másként más színneveket jelölő hívószavak esetében sem: a 2006-os adatok mindig magasabbak hol jelentéktelenebb, hol jelentősebb mértékben (az utóbbira l. SÁRGA 1985-ben 39,19%, 2006-ban 51,07%). Tehát a vélemények „egységesülésének” korábban említett tendenciája e szócsoport esetében is jelentkezik.
 - A ZÖLD hívószóra a 2006-os csoport első leggyakoribb válaszai között megjelenik az *alma* válasz is, szépen illusztrálva azt a helyzetet, hogy a társadalmi életben bekövetkezett változások a nyelvben is tükröződnek (e sorok bizonyára több olvasója emlékszik, a zöld alma divatja nagyjából a jelzett – 1985-öt követő – időpontban jelentkezik). Egy korábbi „mellék-szál” inherens jeggyé válása további vizsgálatot érdemel.

5.3. A fentebbi, diakrón jellegű egybevetést a MAGYAR hívószóra nézve is elvégeztük. Az alábbi táblázat a MAGYAR hívószóra adott összes választ vizsgálja az 1985-ben, illetve 2006-ban 10–14 évesek körében. A válaszszavakat négy alcsoportban adjuk meg: magas, közepes, ritka és egészen ritka gyakoriságú válaszok. Egészen ritka gyakoriságúak azok a válaszok, melyekkel csak egy gyerek; ritka gyakoriságúak, melyekkel 2–5; közepes gyakoriságúak, melyekkel 6–10; végül magas gyakoriságúak, melyekkel 10-nél több gyerek élt. (Vastag szedéssel azok a válaszok szerepelnek, melyek mind 1985-ben, mind 2006-ban azonos gyakorisági alosztályban szerepelnek; aláhúzással jelöltük azokat a szavakat, melyek mindkét kronológiai csoportnál fellelhető, de más gyakorisági osztályhoz tartoznak, a se nem vastagon szedett, sem nem aláhúzott válaszokat csak az adott csoport használta; az X azt jelenti, hogy nincs válasz. Az egyes kategóriákon belül a válaszok alfabetikus rendet követnek.)

(1) Magas gyakoriságú válaszok

1985	2006
ember , <u>nép</u> , <u>nyelv</u> , –ország , <u>orosz</u>	ember , <u>német</u> , <u>nyelv</u> , –ország

(2) Közepes gyakoriságú válaszok

1985	2006
állampolgár , nemzet , <u>német</u> , <u>–óra</u>	állampolgár , angol, <u>én</u> , <u>haza</u> , <u>külföldi</u> , nemzet , <u>nép</u> , zászló, <u>X</u>

(3) Ritka gyakoriságú válaszok

1985	2006
állam , anyanyelv , <u>én</u> , haza , <u>Hungary</u> , irodalom, iskola, jó, mi, nemzetiség , nyelvtan , polgár , szovjet, <u>szó</u> , tantárgy , vagyok , vándor, <u>X</u>	állam , állampolgárság, anyanyelv , <u>beszéd</u> , brazil, cigány, ellenség, étel, fekete, francia, futball, gulyásleves, Győr, hazafi, hazafiság, <u>hazai</u> , hazám , <u>Himnusz</u> , hon, horvát, hun, Hunor, huszár, kokárda, lány, <u>nehéz</u> , nemzetiség , <u>nemzetiségem</u> , nemzetség, népmese, népcsoport, nyelvtan , <u>olasz</u> , <u>orosz</u> , <u>óra</u> , osztrák, otthon, paraszt, Petőfi, piros, polgár , roma, román, származás, szlovák, tantárgy tiszta, történelem, török vitéz, turista, Unió, vagyok , zöld

(4) Egészen ritka gyakoriságú válaszok

1985	2006
Amerika, amerikai , arasz, Árpád , barát, <u>beszéd</u> , beszél, bevonult, budi, csapat, dögölj meg, eddig, élet, Éva, falaz, fehér , finnugor, focicsapat , fricc, fű, <u>hazai</u> , <u>Himnusz</u> , hotel, Kossuth, költő, <u>könyvek</u> , külföld , <u>külföldi</u> , láz, Magyaródi, mese, Mészáros Csaba, mi népünk, <u>nehéz</u> , nemes, nemzetség, <u>népköztársaság</u> , nóta, nyelvű, <u>olasz</u> , országunk, orvos, <u>pásztor</u> , rossz, szocialista, szocializmus, -tanár, tanár bácsi, tanulás , <u>tánc</u> , tár, torna, Tóth Béla, USA, vitéz, Zoli	~os, agy, agyar, akadémia, állambeli, amerikai , Árpád vezér , asszony, Attila, az én nyelvem beszéli, baja, bosszúság, büszke, család, cseh, csili, Eger, elnök, embernek, <u>én is</u> , Erdei Zsolt, érdekes, Európa, falu, fanyar, fehér , fehérbőrű, fej, FIDESZ, film, focista , folyó, föld, fűzet, gonosz, gyengén fejlett ország, gyermek, győri, honfoglalás, hős, HUN, <u>Hungary</u> , ide, igazság, irigy, ismeretlen, <u>jó</u> , <u>juhász</u> , kanyar, kapzsi, <u>könyv</u> , <u>köztársaság</u> , kultúra, külföld , MagyareMBER, magyarság, matek, megóvás, mindenki, miniszterelnök, <u>mint én</u> , MSZP, nem magyar, német-angol, Németh, nemzeti zászló, <u>néptánc</u> , nézni, nyelvjárás, okos, öreg bácsi, őshaza, ősi, palócok, parlament, polgárság, ponty, Róma, sajnós, sok, spanyol, származású, szívós, <u>szó</u> , tanóra, tanulás , Tapolca, testvér, út, válogatott, várak, város, vér, versenyző, veszekedős, világ

5.3.1. Gyakoriság, fluktuáció

- A leggyakoribb válaszok nagyobb része (*ember, ország, nyelv*) a két kronológiai csoport szempontjából egy és ugyanaz, ily módon a MAGYAR szó szemantikai holdudvarának legbelsőbb szemantikai pillérei (e korosztály számára). Egy kisebb rész (*orosz, nép* {1985}, illetve *német* {2006}) átrendeződhet: lejjebb vagy feljebb csúszhat a gyakorisági listán (ha az 1985-öshöz hasonlítjuk a 2006-os eredményeket), de nem tűnik el. Érdemes megjegyezni, hogy a leggyakoribb válaszok számszerűsége annak ellenére mutat nagyfokú hasonlóságot, hogy 1985-ben 380, 2006-ban 1000 fő volt a válaszadók száma!
- A közepes gyakoriságú válaszok egy része egyező sávba esik (*nemzet, állampolgár*), más részük átrendeződik (az 1985-ös helyzethez képest lejjebb vagy feljebb kerül a gyakorisági listán). (A kísérletben résztvevők számáról és a válaszok azonosságáról ugyanaz mondható el, mint az előző alpontban.)
- A ritka gyakoriságú válaszok egy (kisebb) része azonos (*állam, anyanyelv, haza, nemzetiség, nyelvtan, polgár, tantárgy, vagyok*); pontosabban: amit az 1985-ös generáció válaszként használ, azt túlnyomó részt a 2006-os is használja, de fordítva nem igaz. Az átrendeződés itt is helyet kap (*beszéd, Hungary, jó, nehéz, olasz*), ám fontos, hogy ez csak a ritka és az egészen ritka kategóriák közötti fluktuációt jelenti. Az említett létszámbeli különbségből adódik, hogy egyre több olyan adat van, melyet csak a 2006-os csoport használ.

- Az egészen ritka válaszok között is vannak közösek (*amerikai, Árpád, fehér, focicsapat, külföld, tanulás*), de a dolog jellegéből adódik, hogy ezek száma aránylag kevés.

5.3.2. Tematikusság

A kétféle adatbázis e témához tartozó válaszait egységes keretben lehetett leírni. Ennek az egységes keretnek a tartópillérei: általános és egyéni identitás, kollektív identitás, politikai struktúra, foglalkozás/iskoláztatás. (E négy tartópillére inkább csak példákat hozunk, nem elemezzük a gyakoriság kapcsán felsorolt valamennyi elemet).

- Az általános és egyéni identitást kifejező válaszok közös elemei: *ember, én* stb. Csak 1985-ben jelenik meg a *barát, csapat, mi* stb. Ugyanakkor csak 2006-ban szerepel: *népcsoport, nemzetség, magyarság, hazafi* stb.
- A kollektív identitás paraméter közös elemei: (i) más népek „tükrében” (*külföldi, amerikai, német* stb.); (ii) történelmi reáliák: *Árpád, Himnusz, focista, juhász, néptánc* stb.; (iii) jelen reáliái (1985): *torna, vándor* és *Zoli* (mindhárom Magyar Zoltánra vonatkozik); (2006) *Erdei Zsolt*.
- Politikai intézményekre vonatkozó válaszok csak 2006-ban születnek (*FIDESZ, MSZP, Európa, Unió*)! Politikai jellegű minősítésben (nemzetkarakterológiában) kevés a közös (*fehér, jó, nehéz*), mivel 1985-ben alig születik ilyen jellegű válasz. A 2006-os csoport azonban bőven él vele: *büszke, hős, érdekes, okos, szívós* stb., illetve *gonosz, irigy, kapzsi, veszekedős* stb. A politikai struktúrát illetően sok a közös elem (*állam, polgár, köztársaság, nemzet* stb.), de bizonyos válaszok 2006-ban már nem jelentkeznek (*szocializmus, szocialista, szovjet*).
- A foglalkozásra, iskoláztatásra vonatkoztatható válaszsavak tekintetében az az érdekesség, hogy míg az 1985-ös csoport bőségesen használja, a 2006-os csoportban kifejezetten ritka.

IRODALOM

- AITCHISON Jean 1994. *Word in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Blackwell.
- BALLÓ Larisza 1983. *Magyar verbális asszociációk 1*. Szeged, Budapest, Debrecen. (18–23 évesek)
- CSER János 1939. *A magyar gyermek szókincse. Gyakorisági és korszótár*. Budapest.
- JAGUSZTINNÉ ÚJVÁRI Klára 1985. *Magyar verbális asszociációk 2*. Szeged, Budapest, Debrecen (11–14 évesek)
- LENGYEL Zsolt 2008. *Magyar Asszociációs Normák Enciklopédiája I*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. (10–14 évesek)
- LENGYEL Zsolt 2010. *Magyar Asszociációs Normák Enciklopédiája II*. (megjelenés alatt) (18–26 évesek)
- NAVRACSICS Judit 2007. *A kétnyelvű mentális lexikon*. Balassi Kiadó, Budapest.
- TAYLOR, I. 1990. *Psycholinguistics. Learning and Using Language*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.